

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

На правах рукопису

КОВБАСЖК Крїй Васильович

ОРГАНІЗАЦІЯ І РОЗВИТОК МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ
В КОЛЕКТИВНИХ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Спеціальність 08.00.05 -

Економіка, планування, організація управління
народним господарством та його галузями
/сільське господарство/

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

Робота виконана в Інституті аграрної економіки Української академії аграрних наук

Науковий керівник: доктор економічних наук,
професор, академік УААН
ЮРЧИШИН Володимир Васильович

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор, член-кореспондент УААН
БОРЩЕВСЬКИЙ Петро Прокопович

кандидат економічних наук, доцент
ЗБАРСЬКИЙ Василь Кузьмич

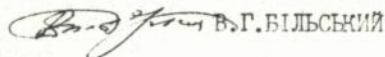
Провідна організація: Українська вища школа управління АПК

Захист відбудеться "25" травня 1993 р. о 14⁰⁰
годині на засіданні спеціалізованої ради Д.020.06.01 в Інсти-
туті аграрної економіки УААН за адресою:
252022, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці інституту.

Автореферат розісланий "23" квітня 1993 р.

Учений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат економічних наук
УБК УДАУ, 187 + 100

 В.Г. БІЛЬСЬКИЙ

ЛНБ України ім. В. Стефаніка

00803133 (1)

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В подоланні соціально-економічної кризи в Україні чільне місце посідає ефективне здійснення аграрної реформи з її серцевиною – перетворенням відносин власності. В колишньому Радянському Союзі час від часу здійснювались організаційні та економічні заходи щодо підвищення ефективності виробництва в аграрному секторі. Але з багатьох причин очікуваної соціально-економічної віддачі вони не давали. Визначальними серед цих причин були дві їх групи. Це, насамперед, націленість на одержання негайних, часткових результатів без вирішення кардинальних, стратегічних завдань і проблем, зорієнтованих на чітко визначений кінцевий результат. По-друге, здійснювані протягом десятиріч заходи не лише не торкалися головного – реформування відносин власності, а й цілеспрямовано закріплювали нерівність її різних форм. Під впливом цього сформувалася нічим не обґрунтована наукова теорія, яка виходила з визначальної ролі державної власності при недооцінці колективної /кооперативної/ і повному запереченні приватної власності.

Внаслідок цього в сільському господарстві сталося повне відчуження селян від землі, засобів виробництва і результатів праці і як результат цього – наростаюче зниження їх інтересу до ефективної роботи в колгоспах і радгоспах. Все більше ставало очевидним, що без глибоких перетворень у відносинах власності сільське господарство розвиватися ефективно не може. Але перші кроки в цьому напрямку зроблено лише в останні роки.

В певній мірі здійснена розробка важливих вихідних положень по перетворенню у відносинах власності. Вони базуються на тому, що без подолання відчуженості працівників від власності неможливе підвищення ефективності виробництва, а різноманітність та рівність форм власності являє собою соціально-економічне середовище, яке розкриває багатогранність потенціалу суспільства. Лише за цих умов створюються рівні передумови перетворення людей в господарів як особистого, так і

суспільного багатства. Множинність форм реалізації власності зумовлює різноманітність їх наукових визначень, кожне з яких стосується певного аспекту реалізації власності і не може вважатись абсолютним, вичерпним.

Важливі в науковому і організаційно-методичному відношеннях результати досліджень щодо реформування відносин власності в сільському господарстві України розкриті в роботах І.Баланюка, О.Бородіної, П.Борщевського, А.Бурика, П.Гайдучького, В.Гревцова, М.Дем'яненка, Ю.Лупенка, М.Малика, О.Онищенка, Л.Романової, П.Саблука, В.Юрчишина.

Проте багато аспектів цієї важливої проблеми ще не досліджено. Потребують вирішення питання реформування відносин власності в єдності з виробничо-господарськими перетвореннями; недостатньо вивчені чинники, що стримують процеси приватизації майна державних сільськогосподарських, переробних, агросервісних та інших підприємств; недостатніми є узагальнення практичної роботи по здійсненню приватизації та її ефективності; невідпрацьовані питання організації управління в нових умовах. Потребують вирішення в єдності також проблеми приватизації майна і землі.

Це зумовлює актуальність теми, обраної для дисертаційної роботи.

Мета і завдання дослідження. Головною метою дисертаційного дослідження визначено науково-практичне обґрунтування рекомендацій по більш надійному організаційно-методичному забезпеченню і підвищенню ефективності приватизації майна колективних сільськогосподарських підприємств на районних закладах. Відповідно до цього основні завдання вирішення цієї проблеми передбачають:

вивчення розвитку відносин власності в сільському господарстві України в часу його усунювання до кінцевого періоду;

узагальнення досвіду приватизації /персоніфікації/ майна колективних сільськогосподарських підприємств;

розробка пропозицій щодо удосконалення організаційної роботи по перетворенню відносин власності в досліджуваній ка-

тегорії господарств;

опрацювання методичних підходів до підвищення обґрунтованості змін у відносинах власності щодо колективно надбаного майна;

обґрунтування пропозицій по дальшому розвитку відносин власності.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження визначено розвиток майнових відносин власності, організацію, методику і аналіз павання спільно створеного надбання в колективних сільськогосподарських підприємствах.

Об'єктом дослідження обрано колгоспи і створені на їх базі інші колективні сільськогосподарські підприємства різних областей України. Поглиблені дослідження і апробація авторських розробок по приватизації майна проведені в колгоспах "Зоря" і "Перемога" Сквирського району Київської області та колективному сільськогосподарському підприємстві "Чорнушанка" Чорнухинського району Полтавської області.

Методологія і методика дослідження. Методологічною основою проведення дослідження стали положення діалектики та економічної теорії.

В процесі дослідження проблем реформування відносин власності, дальшого розвитку їх різноманітних форм вивчалися праці учених-економістів з цих питань, нормативні акти по організації і методиці приватизації, законодавчі акти України з питань економічної реформи, матеріали наукових конференцій і семінарів, рекомендації з організації проведення приватизації власності колективних сільськогосподарських підприємств.

При вивченні окремих питань приватизації і функціонування форм власності використовувалися методи: монографічний, абстрактно-логічний, порівняльного аналізу, економічних узагальнень та інші.

Наукова новизна результатів досліджень та теоретична цінність роботи. Виконана робота є одним з перших дисертаційних досліджень по науково-практичній розробці нової для аграрно-економічної науки проблеми реформування відносин власності в усупільненому секторі села. В теоретичному відношенні новизна полягає в обґрунтуванні положення про те, що вихідні

засади відносин власності мають позаполітичний і позадержавний характер, хоч можуть по-різному проявлятися /і проявляються/ за різного політичного устрою. Сюди ж відноситься розгляд перетворень у відносинах власності як визначальної складової аграрної реформи, а також обґрунтування положення про необхідність їх практичного здійснення в єдності з реформуванням земельних відносин і виробничо-господарськими удосконаленнями в підприємствах.

З науково-практичних положень новими або відносно новими /такими, що тією чи іншою мірою доповнюють позиції інших дослідників/ є:

історичний огляд особливостей розвитку відносин власності на різних етапах існування колективних форм господарювання;

доповнення підходів до діючих положень по вирішенню проблем майнової власності в колгоспах та інших колективних сільськогосподарських підприємствах, їх суті і способів практичної реалізації;

опрацювання рекомендацій по удосконаленню організації і методики приватизації колективного надбання шляхом його паювання;

обґрунтування необхідності вирішення майнових відносин власності в єдності з перетвореннями у відносинах власності в умовах внутрішньогосподарських виробничо-організаційних перетворень в колективних сільськогосподарських підприємствах.

Практичне значення роботи полягає в розробці сукупності організаційних і методичних підходів, спрямованих на більш ефективний розвиток процесів приватизації в колективних сільськогосподарських підприємствах, повного подолання відчуження їх працівників від землі, засобів виробництва і результатів праці.

На захист виносяться наступні найважливіші результати досліджень:

основні положення критичної оцінки формування відносин власності за період після початку процесів усупільнення на селі;

висновки, одержані при узагальненні досвіду практичного здійснення паювання майна в колективних сільськогосподарських

підприємствах;

пропозиції по доповненню /уточненню/ організаційно-методичних підходів до дальшого розвитку процесів паювання;

обґрунтування необхідності вирішення в єдності майнових і земельних відносин власності;

орієнтовний прогноз можливих напрямів виробничо-господарських перетворень в підприємствах під впливом процесів приватизації.

Апробація результатів досліджень. Положення дисертаційної роботи викладені в тезах доповідей на міжнародних та республіканських науково-практичних конференціях "Вклад молодих учених в інтенсифікацію сільського господарства УРСР" /Київ, 1991 р./; "Соціально-економічні передумови підвищення ефективності агропромислового виробництва в багатуокладній аграрній економіці" /Київ, 1991 р./; "Проблеми сільськогосподарського виробництва Карпатського регіону" /В.Бахта, 1992 р./; "Ринкові перетворення аграрного виробництва і реформування відносин власності, форм господарювання і економічного механізму їх функціонування" /Дніпропетровськ, 1992 р./.

Публікації. По темі дисертації опубліковано 5 робіт загальним обсягом 0,8 друк.арк., в яких відображено основний зміст досліджень.

Структура роботи. Дисертація має вступ, три розділи, містить висновки і пропозиції, список використаної літератури, який включає 160 найменувань і 7 додатків. Робота викладена на 112 сторінках машинописного тексту, має 14 таблиць і 3 малюнки.

У вступі обґрунтовано актуальність теми досліджень, визначено її мету і завдання, предмет і об'єкт дослідження, розглянуто методологію і методику, викладено наукову новизну, практичну і теоретичну цінність одержаних результатів.

У першому розділі - "Відносини власності в системі радикальної економічної реформи" розкрито теоретичні положення, що відносяться до проблеми, досліджено історичні аспекти розвитку відносин власності в усупільненому секторі сільського господарства України.

У другому розділі - "Реформування відносин власності

в колективних господарствах" розглядаються питання економічної суті майнових відносин власності в колективних сільсько-господарських підприємствах та методичні підходи до їх практичної реалізації. Зокрема, розглянуто варіантні підходи щодо визначення критеріїв оцінки трудового внеску членів господарства в колективне надбання, складу та вартості майна, яке підлягає перванню, організації здійснення паювання в колективних господарствах. На прикладах окремих господарств розкрито досвід вирішення паювих відносин власності.

У третьому розділі - "Основні напрями дальшого розвитку відносин власності" обґрунтовані пропозиції по розвитку відносин власності та напрями виробничо-господарських перетворень у підприємствах під впливом процесів приватизації.

У висновках узагальнено результати дослідження і сформульовано основні висновки та пропозиції.

2. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА ЇХ КОРОТКЕ ОБґРУНТУВАННЯ

2.1. Подолання аграрної кризи, перехід до ринкових відносин вимагають радикальних змін усіх складових соціально-економічного розвитку продовольчої сфери, визначальними серед яких є відносини власності. Залежно від глибини вирішення проблеми власності будуть вирішуватися всі інші проблеми розвитку та ефективності агропромислового виробництва.

Однією з найважливіших причин сучасної аграрної кризи є надміру ідеологізоване, викривлене в колишньому Радянському Союзі трактування суті і практичне здійснення відносин власності на селі. Їх наслідком стало практично повне відчуження селян від виробничих ресурсів і результатів праці з усіма наступними негативними соціально-економічними наслідками.

Нехтування загальновизнаної соціально-економічної суті відносин власності, невиправдане перебільшення ролі державної форми власності при недооцінці колективної, що розвивалась як колгоспно-кооперативна, і повному запереченні приватної

власності, стало першопричиною сучасних продовольчих ускладнень, які набувають політичного характеру. Найповнішим підтвердженням цього є гостра політична боротьба, яка точиться в Україні між прихильниками і противниками приватної власності, а також відносно глибини і темпів приватизації.

Ще один не просто ненауковий, а в найповнішому розумінні згубний характер мав поступально наростаючий вплив на розвиток відносин власності адміністративно-командного способу регулювання колективного /як і будь-якого іншого/ виробництва. В єдності ці чинники спричинили практично повне одержавлення колгоспів і належної їм власності. У зв'язку з цим невідкладним стало їх роздержавлення, відродження їх колективно-пайової суті, насамперед в частині власності на колективно надбане майно.

2.2. В розвитку майнових відносин власності у колективному сільському господарстві проглядаються чотири етапи:

перший - з часу появи різних форм усупільнення на селі до масової колективізації. Його характерною особливістю була своєрідність формування власності залежно від організаційних форм усупільнення;

другий - від масової колективізації до переведення пайових внесків колгоспників у неподільні фонди колгоспів. Цим було започатковане повне відчуження колгоспників від землі і майна, перетворення їх в найманих працівників;

третій - охоплює понад п'ятидесятирічний період, на протязі якого все більше розвивалося одержавлення колгоспів, під впливом чого відбулося практично повне позбавлення селян права на індивідуальну власність у колективному надбанні;

четвертий - реформування майнових відносин власності. Він почався порівняно недавно /в 1989 році/ і триває нині. Найхарактернішими особливостями цього етапу є глибокі зміни поглядів на теорію і практику вирішення проблеми власності, а також початок приватизації колективного надбання в колгоспах та створення на їх основі інших колективних сільськогосподарських підприємств.

2.3. З самого початку усупільнення сільського господарства кожній з його організаційних форм були притаманні специфічні особливості вирішення питань власності:

для трудових сільськогосподарських комун характерним було повне усупільнення землі, засобів виробництва і праці; в соціалістичних сільськогосподарських трудових артілях земля та засоби виробництва повністю усупільнювались, а продукти розподілялися за кількістю затраченої праці, незалежно від вкладеного капіталу;

в кооперативних трудових сільськогосподарських артілях мало місце повне або часткове усупільнення виробництва з розподілом продуктів залежно від вкладеного капіталу і праці, а також допускалося ведення індивідуального господарства;

товариства по спільному обробітку землі функціонували на землі, яка знаходилася в індивідуальному користуванні;

в напівтрудовах землеробських артілях земля і засоби виробництва були спільними, але частково використовувалася наймана праця і допускалося ведення індивідуальних господарств.

2.4. Колективне господарювання висунуло необхідність створення майна, яке було б власністю колективу і використовувалося в спільних інтересах. Питання про утворення неподільних фондів колгоспів було вирішене Четвертою сесією Всесоюзної ради сільськогосподарських колективів в червні 1926 року. Вона визнала необхідним створення в колгоспах неподільних капіталів і залучення їх до участі в утворенні спеціальних фондів для розвитку колективного землеробства.

Крім неподільних фондів складовою частиною основних виробничих фондів колгоспів були також пайові внески колгоспників. На відміну від неподільних фондів пайові фонди являли ту частину майна, за рахунок якої колгоспнику в разі вибуття з сільськогосподарського підприємства видавався його пайовий внесок. Наявність в колгоспах неподільних фондів і пайових внесків, а також порядок їх нагромадження і використання відображали особливості розвитку власності колективних господарств.

Економічною формою реалізації власності на засоби стало

присвоєння продукту всім колективом. За трудовим внеском розподілялася навіть та частина продукту, яка створювалася завдяки засобам виробництва, внескам в формі пай. Пай не реалізовувався як особлива форма вираження відносин всередині сільського колективу. Відносини між членами колективного господарства з приводу пайових засобів не відрізнялися від відносин з приводу неподільних фондів. Пай економічно не реалізовувався ні в якійсь іншій формі, крім спільної власності, він не проявлявся як приватна власність його колишнього власника. В період свого функціонування в колективному господарстві пай був колективною власністю колгоспу. В міру зростання колективно надбаного майна співвідношення між неподільними і пайовими фондами змінювалося в бік підвищення частки перших /табл. I/. Починаючи з 40-х років пайові фонди практично втратили роль виробничого чинника.

Таблиця I

Динаміка співвідношення неподільних фондів і пайових внесків колгоспів, %

Показники	Р о к и									
	1928:	1929:	1932:	1937:	1940:	1950:	1959:	1964:	1966	
Неподільні фонди	32,2	52,5	76,0	86,4	92,3	94,6	98,4	99,0	99,0	більше
Пайові внески	67,8	47,5	24,0	13,6	7,7	5,4	1,6	1,0	1,0	менше

2.5. В умовах нагостання в сільському господарстві кризових явищ і процесів невідкладного вирішення потребує проблема формування реального власника колективного надбання колгоспів та інших колективних сільськогосподарських підприємств. Виконані дослідження показали, що на першому етапі досягнення цієї мети найбільш доцільною є персоналізація /паювання/ майна відповідно до трудового внеску кожного колгоспника у спільно створене багатство. Цим досягається вирішення кількох проблем: відродження кооперативно-пайової суті

колгоспів, перетворення майнового паю у приватну власність його власника, створення передумов для прискорення і поглиблення інших соціально-економічних перетворень в колгоспах і створюваних на їх основі інших колективних підприємств.

Кожний з цих аспектів є базою для вирішення інших складових проблеми подолання соціально-економічних труднощів. Головне ж полягає в тому, що процес паювання започаткував відродження на селі приватного власника в найширшому розумінні цього поняття. На основі права вилучення паю, передачі його в спадщину, дарування поступово формується економічна незалежність його власника, як найважливіша передумова економічної свободи, без якої неможливе нормальне функціонування ринку. Тобто, паювання майна відкриває можливості прискорення формування на селі вільних товаровиробників з усіма наступними соціально-економічними змінами.

2.6. В дисертаційній роботі розвиваються зроблені іншими дослідниками висновки про варіантність організаційно-методичних підходів до паювання майна. Лише на цій основі можна враховувати великі відмінності в економічному рівні різних підприємств, відношення колективу до поділу майна на приватизовану /паюву/ і власне неподільну частини тощо. В дисертації досить детально розглядаються різні варіанти, дається їх оцінка, зроблено висновки про найбільш доцільне застосування того чи іншого варіанта в конкретних умовах. Пропозиції автора враховані в положеннях про паювання в деяких колгоспах.

Проводиться думка про поступовий характер здійснення паювання в міру підготовленості колективу підприємства до цього процесу. Це винятково важливо у зв'язку з тим, щоб не перетворити приватизацію в чергову скороминучу кампанію. Обґрунтованість такого висновку підтверджується практикою розвитку процесів паювання: якщо в перші роки вони здійснювались повільно, як окремі явища лише в деяких областях, то в 1992 році вони охопили всю Україну і, швидше всього, будуть в основному завершені в 1993 році. Важливість такого підходу криється в

тому, що він дає можливість виважено, помірковано в кожному окремому випадку вирішувати загальні і часткові питання, по можливості не допустити великих прорахунків.

2.7. В дисертації обґрунтовується положення про включення в процес паювання при обчисленні початкових /базових/ паїв лише основних виробничих фондів як найбільш стабільних і в яких зосереджена в основному минула праця. У зв'язку з цим автор своєрідно ставиться до тієї частини діючого законодавства, якою передбачено паювання оборотних засобів. Власне ідея їх паювання не заперечується. Проте робиться висновок, що у зв'язку з високою динамічністю таких засобів, значними коливаннями їх розмірів залежно від особливостей кожного року та інших умов паювати їх на початковому етапі приватизації недоцільно. Адже паюватися може майно, яке буде дуже швидко використане у виробництві і має бути замінене іншим. Такий варіант слід вважати неприйнятним і через наростання інфляційних процесів та швидке зрощчання оборотних засобів.

У зв'язку з цим в роботі зроблено висновок про те, що паювання оборотних засобів виправдане лише при припиненні з різних причин діяльності підприємства або поступово – в міру видучення власниками майнових паїв, обчислених на підставі вартості основних виробничих фондів. В обох випадках оборотні засоби розподіляються пропорційно вартості таких паїв, тобто, виходячи з величини оборотних засобів, яка припадає на одиницю майнового паю на час ліквідації господарства чи видучення паю у зв'язку з виходом його власника з нього.

2.8. В 1992 році в Україні за єдиною методикою була здійснена переоцінка основних виробничих фондів. Залежно від структури і ступеня зношеності вартість фондів в сільськогосподарських підприємствах найчастіше зростала в 1,3-1,7 разів. На цю ж величину було рекомендовано зіндексувати майнові паї, що на той час було виправданим. Проте в умовах надмірної інфляції зіндексовані таким чином основні виробничі фонди і майнові паї швидко втрачають економічну цінність. Тому в дисертації обґрунтовується висновок про необхідність здійснення додаткової інвентаризації основних виробничих фондів, їх

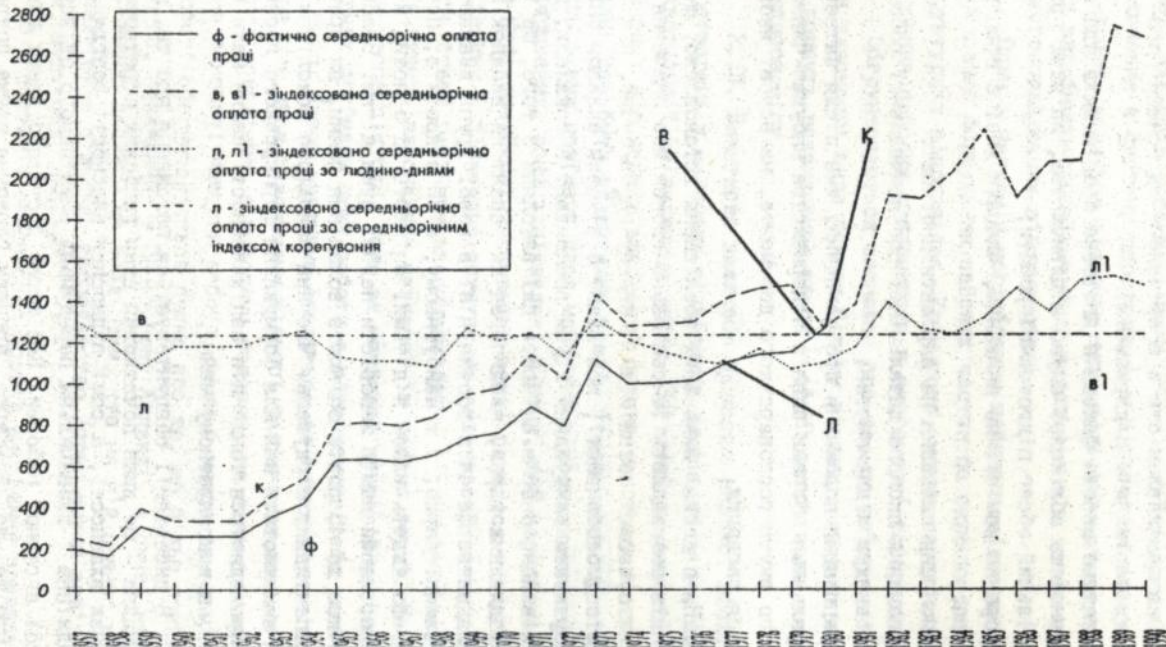
оцінки за сучасною вартістю тих чи інших об'єктів і відповідної індексації індивідуальних майнових паїв.

2.9. В наукових публікаціях та практиці розглядаються різні варіанти оцінки і трудового внеску працівників у колективне надбання. В дисертації обґрунтовується висновок про те, що найбільш прийнятним варіантом слід вважати такий, за якого за критерій береться оплата праці за період роботи в даному підприємстві або за роки, прийняті до розрахунків. При цьому оплату праці за трудовими, грошову, натуральну та інші її форми слід привести до спільної /порівняльної/ основи. В дисертаційній роботі описано детальний механізм такої роботи, наводяться конкретні розрахунки.

Оскільки оплата праці в колгоспах тривалий час була низькою, при обчисленні паїв в гіршому становищі будуть старші покоління колгоспників. Автор поділяє думку інших дослідників про неприпустимість соціальної несправедливості щодо колгоспників старшого віку. У зв'язку з цим необхідно здійснювати індексацію фактичної оплати праці. Виконані по деяких колективних сільськогосподарських підприємствах розрахунки показують, що найприйнятнішим варіантом є індексація фактичної оплати праці до середнього багаторічного показника. При цьому доцільно застосовувати варіантні підходи. Графічне зображення деяких з них подано на мал. 1. В більшості колгоспів приймається варіант, за якого оплата праці індексується за роки, коли вона була нижчою від середньорічної оплати праці.

2.10. Аналіз перших результатів дав підстави зробити висновок про найбільш характерні соціальні, економічні і психологічні особливості процесу паювання. В дисертації розглядаються такі найважливіші з них, як формування реального власника колективного надбання, в тому числі через набуття майновими паями суті капіталу, певний прояв підвищення зацікавленості в більш продуктивній праці /хоча робити висновок про значний вплив цього чинника передчасно/, формування нової психології селянина та інші.

Як свідчить досвід, найважливішими організаційно-методичними передумовами ефективного вирішення питань паювання є:

Мал. 3. Динаміка середньорічної фактичної і зіндексованої оплати праці в агроформуванні "Чорнушанка" Полтавської області.

- висока зацікавленість в ефективному здійсненні паювання з боку керівників підприємств;
- достатньо висока фахова підготовка працівників планово-економічної та облікової служб підприємства, на яких припадає найбільший обсяг підготовчої роботи;
- створення комісії по паюванню, членами якої є працівники підприємства;
- здійснення паювання на варіантній основі;
- проведення якомога детальнішої роз'яснювальної роботи серед працівників підприємства;
- опрацювання положення про паювання, яке після затвердження загальними зборами членів підприємства набуває чинності основного внутрігосподарського документа, на основі якого здійснюється паювання.

2.11. На підставі виконаних досліджень встановлено, що власники паїв розглядають їх соціально-економічне значення не з тільки сучасних позицій, а й з огляду на майбутнє. При цьому мають місце особливості, пов'язані з віковим складом опитаних. Результати опитування групи респондентів показали, що 38 відсотків пенсіонерів оцінюють пай виходячи з того, що вони важливі для них зараз, насамперед як гарант на випадок життєвих ускладнень. Ще 44 відсотки цієї вікової групи вважають пай важливими і зараз, і в майбутньому, а 18 відсотків, переважно тих, що живуть разом з дітьми, оцінюють їх з позицій майбутнього, маючи намір заповісти пайові суми дітям. Власники паїв віком до 45 років оцінюють володіння паями, як правило, з перспективних міркувань. Частина молодшого покоління має намір використати пай для формування фермерського господарства. Проявляється тенденція зацікавленості селян мати пай не взагалі, а в конкретному майні.

2.12. В дисертації обґрунтовується положення про те, що паювання майна – це лише початковий етап глибоких перетворень у відносинах власності, а самі відносини власності розглядаються як неодмінна і визначальна передумова ефективного здійснення глибокої аграрної реформи. Вже зараз достатньо даних для висновку про те, що, по-перше, процеси паювання майна потре-

бують дальшого розвитку; по-друге - обов'язковим має бути включення в систему перетворень у відносинах власності землі; по-третє, розвиток відносин власності залежатиме насамперед від виробничо-організаційних перетворень в колективних сільськогосподарських підприємствах.

Один з напрямів поглиблення майнових відносин власності передбачає формування пайових частин по окремих виробничих структурних підрозділах. Крім того, можна передбачати перетворення пайових підприємств в акціонерні товариства.

Обґрунтовується висновок про те, що реформування відносин власності буде давати більшу віддачу, якщо паралельно вони почнуть розвиватися також у сфері заготівель, переробки і агросервісу.

2.13. Винятково важливою причиною низької ефективності перетворень у майнових відносинах власності є те, що в процес приватизації не включено землю. За всієї важливості змін у майнових відносинах власності селяни на перше місце ставлять можливість бути власниками землі. І хоч на цьому етапі більшість з них пов'язує своє майбутнє з колективними формами господарювання, вони зацікавлені в тому, щоб передбачене Земельним Кодексом України пакування землі почалося якомога швидше. За даними вибіркового опитування селяни вважають, що можливість стати реальним власником буде відчутною лише тоді, коли вони будуть власниками належної їм частки землі. На практиці мали місце підходи, коли за можливий критерій розподілу землі по паях приймали стаж роботи в підприємстві або розміри майнових паїв. Автор критично ставиться до таких підходів, оскільки за цих умов власниками більшої частини земель могли бути старші покоління, а молодшим селянам, на яких припадає виконання основної частини роботи, мали б менші земельні паї. Тому в роботі обґрунтовується думка про те, що більш прийнятним є принцип, закладений в Земельному Кодексі, а саме: надання права рівного доступу до землі тим, хто на ній працює чи працював і обслуговує сільське господарство /працівники освіти, медицини, культури, побуту/.

В дисертації описується досвід вирішення земельного пи-

тання в агрофірмі "Нива" Чорнобаївського району Черкаської області.

2.14. Один з висновків, зроблений на підставі одержаних в процесі роботи над дисертацією, полягає в тому, що в радикалізації відносин власності важливе місце належить організаційним змінам у виробництві. Автор поділяє погляди В.В.Дрчишина, П.Т.Саблука, М.Й.Малика та інших дослідників, які вважають, що під впливом дальшого розвитку внутрігосподарських госпрозрахункових відносин зростатиме виробничо-господарська функція структурних підрозділів не тільки з огляду на підвищення ефективності виробництва, а й формування в кожному з них належної частини власності. За цих умов прирісні паї і дивіденди будуть залежати не тільки від особистого внеску в спільно створене майно кожного працівника, а й від результатів роботи підрозділу.

На певному етапі можливі випадки, коли через зменшення з різних причин чисельності працюючих власниками майна даного структурного підрозділу ставатиме все менша кількість зайнятих у ньому.

Найбільш загальний висновок з результатів розробки обраного для дисертації питання полягає в тому, що шеретвореннями у майнових відносинах власності покладено початок всебічного і глибокого вирішення проблеми відносин власності як однієї з найважливіших передумов ефективного розвитку аграрного сектора економіки формування ринкових відносин.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНІ В НАСТУПНИХ РОБОТАХ:

І. Розвиток пайових відносин власності в сільськогосподарських підприємствах // Соціально-економічні передумови підвищення ефективності агропромислового виробництва в багатокладній аграрній економіці: Тези доп. наук.-практ. конф. молодих учених і спеціалістів. - Київ, 1991. - с. 96-97 /рос. мовою/.

2. Роль дивіденда при пайових відносинах власності в сільськогосподарських підприємствах // Вклад молодих учених в інтенсифікацію сільського господарства УРСР: Тези доп. наук.-практ. конф. молодих учених і спеціалістів. - Чабани, 1991. - с. 91 /рос. мовою/ у співавторстві.

3. Соціально-економічна суть пайових відносин власності в сільськогосподарських підприємствах // Проблеми сільськогосподарського виробництва Карпатського регіону: Матеріали конференції молодих учених. - В.Бақта, 1992. - с. 71.

4. Страхування приватизованих агроформувань // Ринкові перетворення аграрного виробництва: реформування відносин власності, форм господарювання та економічного механізму їх функціонування: Тези доп. міжнародної наук.-практ. конф. - Дніпропетровськ, 1992. - с. 122 /рос. мовою/ у співавторстві.

5. Короткий історичний огляд розвитку відносин власності в сільськогосподарських підприємствах // Власність у сільському господарстві. - К.: Урожай, 1993.

AB 27.291